

Sándor Márai

*Valoarea literară a lui Márai
e comparabilă cu cea a lui
Gabriel García Márquez.*
The Washington Post

ELIBERARE

Traducere de
Kocsis Francisko

ÎN A TREIA NOAPTE după revelion¹ – în cea de a douăzeci și patra zi a asediului Budapestei –, într-unul dintre adăposturile unei mari clădiri de locuințe de închiriat, o tânără s-a hotărât să dispară din casa asediată, să traverseze strada transformată în câmp de bătălie și să ajungă cu orice chip și cu orice preț la boxa zidită în adăpostul din pivnița casei de vizavi, la bărbatul care se îngheșuia de trei săptămâni, împreună cu alți șase, în această ascunzătoare. Bărbatul era tatăl tinerei, pe care poliția politică îl căuta chiar și atunci, în momentele aceluia vâlmășag total, ale acelei dezordini depline, cu o stăruință aparte și cu o exasperantă meticulozitate.

Tânăra nu era o „eroină“, sau cel puțin nu se simțea. De săptămâni întregi nu mai simțea altceva decât oboseală, o sfârșeală care îi cuprindea tot trupul: epuizarea pe care

1 La scrierea romanului, Márai nu a fost consecvent în tratarea temporală a acțiunii, de aceea este dificilă urmărirea succesiunii zilelor asediului. (*N. red., ed. orig.*)

o resimte omul după eforturi fizice extreme, când sufletul crede că mai poate suporta oboseala, dar trupul se revoltă dintr-odată, stomacul răspunde cu greutate la tot ce se întâmplă și întregul organism este neputincios, de parcă ar fi înfășurat într-un veșmânt de plumb. Acea epuizare, acea sfârșeală pe care trupul uman o simte în zilele caniculare de vară, în orele toride, umede.

Tânăra avea motive să se simtă atât de vlăguită: de luni de zile trăia fără a avea o casă; tatăl ei se ascundea, amenințat de moarte. De zece luni îi ascundea pe tatăl ei și pe alții, fugari, proscriși care căutau în lumea asta-n destrămare un adăpost pentru o noapte, un refugiu de ocazie; iar în ultimele săptămâni se văzuse și ea constrânsă să stea ascunsă, „în afara legii“, deoarece la facultate, unde terminase ultimul semestru, nu s-a supus comandantului german, nu s-a urcat împreună cu ceilalți studenți în trenul care a „salvat“ în Germania tinerimea universitară din fața rușilor. Astfel că acum era și ea considerată un fel de dezertor militar și se ascundea cu documente false. Dar nu dădea prea mare atenție acestor lucruri, așa cum nici alții nu erau prea preocupați de asemenea detalii insignifiante. Rușii trecuseră deja de marginea orașului, luptau deja între casele din centru.

Conform actelor false – pe care le primise de la fiica unei femei de serviciu de la facultate –, tânăra se numea Sós Erzsébet. Conform documentelor, avea douăzeci și

trei de ani; ocupația: soră medicală; și, pentru un observator superficial, toate acestea se și potriveau în mare și aparent cu realitatea. De fapt, în chip cu totul banal, doar prenumele de Erzsébet corespundea: pe tânără o chema, într-adevăr, Erzsébet. În această potrivire de nume a văzut un fel de semn divin; litera „E“, brodată pe rufăria de corp, nu trebuia înlocuită cu vreo alta, și se bucura chiar și pentru atât, deoarece în vremurile acelea nu mai avea altă lenjerie în afară de cea pe care o purta.

Uneori, în momentele mai calme și lucide – deoarece în ultimele săptămâni, mai ales cele trei din urmă, de când îl zidiseră pe tatăl ei în pivnița casei din apropiere, se simțea ca un bolnav care suferă de febră, care nu-i capabil să decidă și să judece obiectiv decât în anumite răstimpuri ale zilei! –, simțea că-i caraghioasă această deghizare, situația hârtiilor false; o prudență ridicolă, insignifiantă, exagerată și inutilă, un elan de îngrijorare.

În ultimele luni, în perioada de după ocupația germană, ca toată lumea care ajunsese dintr-un motiv sau altul la constrângerea de a se ascunde, învățase și Erzsébet toate tertipurile acestui mod de viață și mai învățase și că, pe lângă prudența obligatorie, destinul orb are grijă de oameni până și în aceste condiții.

Luni în șir, oamenii se ascundeau cu hârtii „excelente“, cu o prudență care dădea frisoane, dar aceiași oameni, brusc, la ora cincii după-amiaza, sub impulsul unei crize nervoase, își părăseau ascunzișurile, ieșeau pe stradă, la cafenelele pe

care le frecventau de obicei ori la cinematograful², se aruncau de-a dreptul în brațele poliției sau ale copoilor politici și ori erau prinși, ori nu se întâmpla nimic... De ce? Erzsébet bănuia deja că nici cel mai prudent „partizan“ n-ar fi putut să prevadă aceste evenimente.

Și-n plus, acești „partizani“, în majoritatea lor, își mai dădeau și importanță; se aflau printre ei mulți pe care nimeni nu-i căuta cu adevărat, voiau mai degrabă să-și facă un alibi în ochii lor și-ai lumii, pentru vremurile ce vor veni, că iată, se aflaseră și ei printre cei prigoniți în timpurile de restriște. Știa și Erzsébet că, în ceea ce o privește, ar putea umbla liniștită pe stradă. Și totuși se ascundea; căci într-adevăr, în vremurile acelea, numele pe care-l purta era iritant pentru copoii puterii.

Nu numele ei, Sós Erzsébet, firește. Numele tatălui ei, acest nume cunoscut și respectat în toată țara, numele savantului și al profesorului pe care, în ultimul an, ziariștii provocatori îl așterneau pe hârtie cu o ură scrâșnitoare din dinți, tot mai însetați de sânge, și-l rosteau noii puternici ai zilei la ședințele politice. Numele tatălui, pe care-l purta și Erzsébet, acest nume era cunoscut și respectat și în afara hotarelor, peste tot pe unde oamenii erau încă dispuși să judece nepărtinitor și științific: era cu totul nepotrivit ca acest nume să fie purtat acum cu seninătate.

2 În original, *mozgóképszínház*, care s-ar traduce prin „teatrul imaginilor în mișcare“; ulterior s-a folosit expresia „imagini kinetografice“, noțiunea de cinematograful impunându-se ceva mai târziu. (*N. trad.*)

Sós Erzsébet știa că persoana ei nu este amenințată în mod special, deoarece cui să-i pese de o tânără în toată harababura aia? Toată vina ei era că nu plecase în Germania cu studenții evacuați – și cine s-o fi știut? Doar câțiva funcționari de la Universitate, nimeni altcineva; iar oamenii aceștia, dacă se mai aflau cumva la Budapesta, trebuie să fi avut alte necazuri, nu să le caute pe tinerele studente. Soarta lui Erzsébet nu interesa, personal, pe nimeni.

Pe când numele, numele tatălui, era o noțiune iritantă pentru fasciști până și acum, când marele oraș ardea în toate cele patru margini, când rușii luptau deja de la o stradă la alta, de la o casă la alta cu germanii în retragere, împresurați, și cu crucile cu săgeți³. Numele tatălui ei, de care nu se lipise nicio etichetă de acțiune politică, în anii din urmă fusese ca un semnal de trâmbiță pentru toți fasciștii. Personalitatea tatălui, această viață de om singuratic, munca lui, activitatea aceasta științifică, eliberată de orice interes pragmatic, cotidian, îi înfuriau și îi iritau pe colegii de breaslă, pe politicieni, iar în ultima vreme numele acesta devenise un fel de noțiune instigatoare până și pentru omul de pe stradă.

3 Partidul Crucile cu Săgeți (în maghiară, Nyilaskeresztes Párt, condus de Szálasi Ferenc), partid naționalist, fascist, revizionist, fondat la 15 martie 1939 și interzis din 26 februarie 1945. După lovitura de stat germană din 19 martie 1944 și instalarea unui guvern fascist condus de Sztójay, crucile cu săgeți au făcut presiuni cu sprijin german pentru a prelua puterea, constrângându-l pe guvernatorul Ungariei să îl desemneze prim-ministru pe Szálasi Ferenc la 16 octombrie 1944. Au urmat patru luni de teroare, s-a reluat deportarea evreilor, guvernul mobilizând toate forțele pentru oprirea înaintării trupelor ruse. (*N. trad.*)

De ce...? Erzsébet auzise multe dispute pe tema asta, citea articolele, manifestele adversarilor, însă nu reușise niciodată să descifreze, din instigările pătimase, niciun fel de acuză hotărâtă, clar formulată. E de stânga, ziceau, ori acuzau zgomotos: filoenglez, filoevreu, l-au plătit evreii sau englezii, pactizează în secret cu Moscova, a trădat ideea națională maghiară, știința... Afirmății de genul acesta. Dar tatăl ei nu fusese membru al niciunui partid politic, prietenii cu idei de stânga îi și reproșau rezerva bine cumpănită. Tatăl ei nu mergea la întruniri secrete; printre prietenii lui se găseau și evrei, dar și mulți care nu aveau nicio legătură personală cu evreimea și, atât în chestiunea aceasta, cât și în vederile politice, erau de altă părere și intrau în dispute aprinse cu savantul. Și totuși erau prieteni...

Și mai erau și ceilalți, care îl urau pe tatăl ei. Scriau și vorbeau despre el de parcă ar fi organizat într-adevăr partide, armate secrete, de parcă ar fi avut legături nemijlocite cu aliații, de parcă ar fi trădat, ar fi vândut țara. Erzsébet știa că acuzele acestea sunt false.

Tatăl ei era astronom, matematician... Și părea că până și în vremea din urmă fusese mai mult și mai intim preocupat de tainele cerului decât de evenimentele terestre. Părerea lui despre evrei era că sunt oameni născuți de o mamă, care nu pot fi condamnați și pedepsiți din pricina originii lor; sunt oameni, plini de greșeli omenești, și pot să fie judecați numai pentru greșelile lor, nu pentru originea lor. Iar când evreii au fost prigoniți, alungați ca

niște animale dăunătoare, n-a mai avut rețineri în această chestiune: și-a împărțit căminul și veniturile cu prigoņii. Erzsébet știa că tatăl ei îi ajută pe studenții polonezi și sârbi refugiați, pe intelectualii francezi pe care vârtejul războiului îi împinsese pe teritoriul țării... Țara care, de la ocupația germană, nu mai fusese patrie, ci terenul de vânătoare al prigonitorilor și prigoņilor.

Tatăl ei se număra printre cei persecutați. În ziua ocupației – Erzsébet avea să-și amintească toată viața acea dimineață de duminică! –, oamenii Gestapoului l-au căutat imediat după prânz; și pentru că nu l-au găsit nici acasă, nici la serviciu, au lăsat o citație scrisă cu creionul pe o bucată de hârtie și i-au poruncit să se prezinte la un hotel din centrul orașului. Dar tatăl ei fusese deja avertizat de prieteni și plecase la țară cu trenul din zori.

A părăsit și Erzsébet casa, la primele ore ale dimineații, deoarece se temea că o vor audia și o vor constrânge să trădeze ascunzătoarea tatălui ei – în acea perioadă, despre metodele de schinguire ale naziștilor și ale ajutoarelor lor maghiare circulau zvonuri pe care nu se putea să nu le crezi. Și acum se împlineau – cât a trecut? Erzsébet a făcut socoteala: fix zece luni, din nouăsprezece martie până în nouăsprezece ianuarie, zece luni, totul socotit pe zile și ore! – zece luni de când ea nu mai locuia acasă.

În aceste zece luni, casa lor – locul de muncă al tatălui, de fapt, unde trăia liniștit și retras, de când rămăsese văduv, împreună cu fiica sa adultă – se destrămase încet-încet.

La început, camerele au fost controlate de copoii nemți, apoi mâini necunoscute, misterioase au furat hainele, obiectele casnice; în octombrie, după rebeliunea crucilor cu săgeți, hoți cu banderolă pe braț au scotocit după rămășițe de furat prin camerele reci și răscolite; iar în noiembrie, o bombă le-a distrus casa și locuința. Erzsébet știa de săptămâni întregi ceea ce tatăl ei încă nu aflase, anume că nu mai au un cămin; mai rămăseseră doar câteva manuscrise, câteva cărți pe care o colegă binevoitoare le salvase de hoți și bombe și le păstrase în aceste zece luni.

Dar casa era o ruină, iar între dărâmături se distrugeau toate însemnările prețioase ale muncii tatălui ei, fotografii, calcule, valoroasele cărți de astronomie engleze, franceze, germane, scrisori, scrierile polemice ale colegilor din străinătate... tot ce mai putea fi important în viață pentru tatăl ei. Mobilele, obiectele care evocă o familie veche, veșminte... Erzsébet nici nu se mai gândea la toate acestea.

Într-un fel straniu, tatăl ei avea încredere în soarta casei. În aceste zece luni, cât s-a ascuns, a vorbit întotdeauna cu încredere despre faptul că se vor întoarce în curând în casa liniștită din centru, că vor cumpăra lucruri noi în locul celor distruse și că vor găsi la locul lor cărțile, însemnările, pentru că are cineva nevoie de așa ceva...? Așa se consola și se îmbărbăta. Și în aceste zece luni nici Erzsébet n-a avut puterea de a-i spune adevărul despre soarta casei.

Omul acesta, pe capul căruia fasciștii pususeră în secret și o recompensă, pe care îl căutau în toată țara anchetatorii

maghiari și germani, în lunile de restriște s-a agățat cu o credință îndârjită de speranța că munca lui de-o viață nu se va distruge. Credea că într-o bună zi își va putea continua munca, spera că locuința... El, marele savant al realității, care nu văzuse nici tainele cerului din altă perspectivă, căci le considera un raport al realității, vorbea uneori cu o încredere superstițioasă despre casă, unde se vor întoarce cândva, Erzsébet și el, savantul prigonit. Iar Erzsébet, cu ocazia întâlnirilor rare și riscante, când îl căuta pe tatăl ascuns în locuri mereu noi și tot mai ingenioase, n-a îndrăznit să-i dea vestea distrugerii pe care o provocaseră în casa lor mâini omenești, hoții perfizi și îngălați, anchetatorii înseși de sânge și, în cele din urmă, bombe.

În urmă cu zece luni – timpul acesta i se părea atât de lung, de parcă ar fi privit înapoi de pe malul celălalt al vieții! –, la câteva ore după fuga tatei și înaintea primei vizite a băieților de la Gestapo, părăsise și Erzsébet locuința, pe care a mai revăzut-o numai într-o seară cețoasă de noiembrie, cu câteva săptămâni înainte de a primi vestea că o bombă distrusese casa. Acum nu mai existau locuință, loc de muncă, însemnări, bibliotecă, nu mai exista nimic. Dar se gândea oarecum superficial la toate acestea.

Zece luni. Și-apoi ultimele douăzeci și patru de zile. Atât a fost...? În pivniță, mulți socoteau că asediul începuse în ajunul Crăciunului, când apăruseră primele tancuri rusești pe malul celălalt, într-una dintre piețele din zona Budei. Apoi totul a fost acoperit de vacarmul infernal al asediului.

Zece luni în care viața, șansele lor evoluaseră diferit de la o săptămână la alta. Săptămâni în care amândoi, tata și Erzsébet, simțeau în ceafă răsuflarea copoilor care amușinau, zile și ore în care părea de-a dreptul imposibil să mai găsești, fie și pentru o noapte, un ascunziș nou, vreo văgăună, vreun pat, vreun dulap, vreun pod ori vreun fund de pivniță, pentru că semenii dispuși să ajute fuseseră amenințați și începuseră să obosească, pentru că strigătul hăitașilor răsuna tot mai aproape... Pentru că zece luni, în aceste condiții, sunt extrem de lungi!

Abia acum resimțea Erzsébet cât de lungi! Sorții se schimbaseră. După prigoana sălbatică a primelor luni, a urmat o oarecare acalmie, o tranziție, viața părea mai puțin riscantă, de parcă ar fi amuțit marea hăituială, de parcă ar fi obosit copoii. Părea că și climatul politic se mai stabilizase puțin, unele dintre misiunile străine – suedează, elvețiană, portugheză, biroul nunțiului papal – nu conțineau să ajute, au apărut eroi anonimi cu emblema protectoare a Crucii Roșii pe piept, s-au mobilizat puteri străine în interesul evreilor persecutați, al sutelor de mii de nefericiți înghesuiți în vagoane și în camere de gazare, al refugiaților politici deportați... În aceste zece luni, omul a trăit ca în bătaia simunului.

Dar vântul acesta fierbinte șuiera uneori cu o adiere mai călduță. Într-o zi, o încredere nejustificată și oarbă i-a ademenit din nou pe prigoniiți; au îndrăznit din nou să iasă din ascunzători, umblau pe stradă, se întâlneau, trimiteau

*Un roman sensibil, emoționant
și discret. Muzica răscolitoare,
inconfundabilă a lui Sándor Márai.*

Le Figaro

*Márai ne prezintă o imagine
răvășitoare a Budapestei sub asediu.*

The Modern Novel

*Sándor Márai este unul dintre
ultimii giganți ai Mitteleuropei.*

Les Inrockuptibles

*Un roman tulburător, care
ne strigă adevărul drept în față.*

Page des Libraires

*Atipic și surprinzător în ansamblul
operei lui Márai, romanul Eliberare îi confirmă
anvergura talentului și demonstrează încă o dată cât de
nedrept a fost destinul scriitorului, de la exilul din 1948
și până la sinuciderea din 1989.*

Livres Hebdo

